

1

2

3

4

5

Sredozemski akcijski načrt za varstvo morskih in obalnih ptic

//Al Vrezec

1: Sredozemski viharik (*Puffinus yelkouan*)
foto: Luc Hoogenstein

2: Strakoš (*Hydrobates pelagicus melitensis*)
foto: RSPB / rspb-images.com

3: Vranjek (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*)
foto: Petra Vrh Vrezec

4: Pritlikavi kormoran (*Phalacrocorax pygmeus*)
foto: Davorin Tome

Varstvo narave v izjemno dragocenem in občutljivem območju Sredozemskega morja je bilo poleg mnogih evropskih dokumentov varstva narave še posebej urejeno z Barcelonsko konvencijo. Gre pravzaprav za konvencijo o varstvu morskega okolja in obalnega pasu v Sredozemlju, ki poleg evropskih držav zajema tudi vse druge sredozemske dežele. Na podlagi seznamov ogroženih sredozemskih vrst, ki so vključeni v priloge te konvencije, je bilo izdelanih več akcijskih načrtov, denimo za sredozemsko medvedjico (*Monachus monachus*), morske želve, kite, morsko vegetacijo in seveda za ogrožene vrste sredozemskih ptic. Za uresničevanje teh akcijskih načrtov je bil pod varstvom Združenih narodov že leta 1985 ustanovljen regionalni center za posebna območja varstva (UNEP-MAP-RAC/SPA) s sedežem v Tunisu. Sprva je seznam ptic (Dodatek II protokola o posebnih območjih varstva (SPA) in biodiverzitete v Sredozemlju) za izdelavo akcijskih načrtov obsegal 15 vrst, s prvim simpozijem o sredozemskem akcijskem načrtu za varstvo morskih in obalnih ptic v letu 2005 v Španiji pa se je seznam razširil še za dodatnih 10 vrst. Predlog, ki je bil kasneje tudi uradno sprejet, je bil podan kot skupna izjava udeležencev simpozija, ki se ga je udeležilo 31 ornitologov in strokovnjakov iz 16 sredozemskih držav: Albanije, Cipra, Črne gore, Francije, Grčije, Hrvaške, Italije, Izraela, Libanona, Libije, Malte, Sirije, Slovenije, Španije, Tunizije in Turčije.

Rumenokljuni viharik (*Calonectris diomedea*) ima dve podvrsti, pri čemer štejejo atlantsko podvrsto *C. d. borealis* celo kot ločeno vrsto. V Sredozemlju gnezdi po ocenah 76000 parov podvrste *C. d. diomedea*, ki je tudi endemit območja, pozimi pa se seli prek meja Sredozemlja.

V Sloveniji vrsta v zadnjem času ni bila opažena, kar je spričo njene številčnosti ob hrvaški obali presenetljivo.

Sredozemski (*Puffinus yelkouan*) in balearski viharik (*P. mauretanicus*) sta bila šele nedavno kot vrsti ločena od atlantskega viharika (*P. puffinus*). Sredozemski viharik je razširjen predvsem v osrednjem in vzhodnem Sredozemlju, balearski pa na zahodnem delu. Gnezdi na oddaljenih otokih in čerih. Vrsti najbolj ogrožajo podgane in mačke, ki jih je na otoke zanesel človek, sicer pa jih ogrožajo še vznemirjanje, ribolov, svetlobno in zvočno onesnaževanje morja, izlitja nafte in druga onesnaženja morja. V Tržaškem zalivu se sredozemski vihariki v poletnem in jesenskem času pojavljajo v zelo velikem številu, ko se v velikih jatah do 1000 ptic hranijo v plitvem morju.

Strakoš (*Hydrobates pelagicus melitensis*) je gnezdilka oddaljenih skalnih otokov in čeri. Gre za težko odkrивно vrsto, zato je status in velikost populacije v Jadranu ter ob južnih in vzhodnih obalah Sredozemlja slabo poznan. Po doslej znanih podatkih jih največ gnezdi okoli Malte. V Sredozemlju vrsto najbolj ogrožajo izguba habitata, vznemirjanje na gnezdiščih, plenjenje s strani podgan in rumenonogih galebov (*Larus michahellis*) ter onesnaževanje morja. V Sloveniji v zadnjem času ni podatkov o njenem pojavljanju.

Vranjek (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) oziroma podvrsta *desmarestii* je endemična v Sredozemskem morju in tako edina, za katero se v okviru vrste uresničuje poseben varstveni program v Evropi. Gnezdi na skalnih otokih in obalah, kjer je zelo občutljiv na vznemirjanje v

6

7

8

času gnezdenja. Pozimi se lahko del populacije odseli. V Tržaškem zalivu se na primer poleti in jeseni zbere veliko število vranjekov, ki se hranijo v plitvem morju, redki pa ostanejo tu tudi čez zimo. Ocenjeno je, da se v Tržaškem zalivu zbere na prehranjevališčih okoli 11,4 % celotne sredozemske populacije, zato so sklepi o razglasitvi zaliva za morsko območje SPA povsem upravičeni.

Pritlikavi kormoran (*Phalacrocorax pygmeus*) je omejen zlasti na vzhodno Sredozemlje, kjer gnezdi po obalnih mokriščih. Ponekod, denimo na Skadarskem jezeru v Črni gori, je celo zelo številen in splošen populacijski trend vrste je celo pozitiven. Ogrožajo ga predvsem izginjanje mokrišč, vznemirjanje, lov in uničevanje kolonij. V Sloveniji se v manjšem številu dokaj redno pojavlja tako ob celinskih vodah kot ob morju v jesenskem in zimskem času. Ob reki Dravi je pozimi v zadnjem času reden gost.

Rožnati pelikan (*Pelecanus onocrotalus*) gnezdi v dveh sredozemskih državah, Turčiji in Grčiji, sicer pa je močna kolonija znana tudi iz delte Donave v Romuniji ob Črnem morju. Gnezdi na velikih sladkovodnih močvirjih in jezerih, populacija pa se je v zadnjih 30-ih letih drastično zmanjšala. Ogrožajo ga predvsem izginjanje habitata, zmanjševanje ribjih populacij, vznemirjanje in lov, onesnaževanje, poplave, bolezni in izgube zaradi trkov v žice električnih daljnovodov. V Sloveniji je zelo redek gost, ki smo ga imeli v zadnjem času priložnost opazovati dvakrat.

Kodrasti pelikan (*Pelecanus crispus*) je globalno ogrožena vrsta, katerega gnezditvena populacija v Sredozemlju obsega zgolj 1000 parov, vsi v vzhodnem delu. Gnezdi tako ob celinskih vodah kot na obalnih mokriščih. Vrsto je močno prizadelo izsuševanje močvirij, sicer pa gre veliko izgub tudi na račun trkov v žice in lova. Nam najbližje gnezdišče je Skadarsko jezero v Črni gori, kjer je v letu 2005 gnezdilo 11 parov. Pri nas kodrastega pelikana še nismo opazili.

Plamenec (*Phoenicopterus ruber*) v Evropi pripada podvrsti *roseus*. Sicer vrsta gnezdi razpršeno po celotnem Sredozemlju na mokriščih, največ v Španiji, Franciji in Turčiji. Število gnezdečih parov med leti zelo niha. Ogrožajo ga predvsem urbanizacija, pritisk turizma, vznemirjanje in lov. Nam najbližje gnezdi v Italiji, sicer pa je pred kratkim opazovani plamenec v Škocjanskem zatoku in Sečoveljskih solinah nosil turški obroček.

Ribji orel (*Pandion haliaetus*) je kljub svoji kozmopolitski razširjenosti ogrožen, v Sredozemlju zaradi uničevanja habitata in vznemirjanja pod pritiski turizma, ilegalnega lova in zaletavanja v žice daljnovodov. V Sredozemlju redno gnezdi kakih 70 parov na Balearih, Korziki, v Maroku in Alžiriji. Pri nas se ribji orli redno pojavljajo na selitvi v manjšem številu. Pri tem gre verjetneje za severne gnezdilce in ne za sredozemske ptice.

Sredozemski sokol (*Falco eleonora*) gnezdi na osamljenih skalnih otočkih pa tudi na obmorskih skalnih stenah. Večji del populacije gnezdi v Sredozemlju, kjer se je število v zadnjem času povečalo, zlasti na otokih Egejskega morja. Kot varstveni problem se izpostavlja predvsem motnje zaradi turizma, saj se gnezditve vrste časovno ujema s turistično sezono. Sredozemski sokol gnezdi nam najbližje v Dalmaciji, pri nas pa se na Obali pojavlja zelo redko.

Beločeli (*Charadrius alexandrinus*) in debelokljuni deževnik (*Ch. leschenaultii*) sta novo dodani vrsti na seznamu konvencije. Beločeli deževnik je razširjen po mokriščih vzdolž celotne obale Sredozemlja, debelokljuni pa je omejen na turško obalo. Debelokljuni deževnik pri nas še ni bil opažen, beločeli pa je ena od dveh vrst s seznama, ki gnezdi na slovenskih obalnih mokriščih. Zaradi svoje slanoljubnosti je vrsta pomemben varstveni argument pri ohranjanju slanišč na območjih, kot sta Sečoveljske soline in Škocjanski zatok.

Tenkokljuni škurh (*Numenius tenuirostris*) je velika uganka evropskih ornitologov, saj gre za najredkejšo pti-

5: Rožnati pelikan (*Pelecanus onocrotalus*)
foto: Branko Brečko

6: Kodrasti pelikan (*Pelecanus crispus*)
foto: Davorin Tome

7: Plamenec (*Phoenicopterus ruber roseus*)
foto: Jan van der Straaten / Saxifraga

8: Ribji orel (*Pandion haliaetus*)
foto: Chris Gomersall / rsps-images.com

9

11

10

12

13

9: Beločeli deževnik (*Charadrius alexandrinus*)
foto: Luc Hoogenstein / Saxifraga

10: Debelokljuni deževnik (*Charadrius leschenaultii*)
foto: Luka Božič

11: Sredozemski galeb (*Larus audouinii*)
foto: Marijke Verhagen / Saxifraga

12: Zalivski galeb (*Larus genei*)
foto: Vesna Trup

13: Črnoglav galeb (*Larus melanocephalus*)
foto: Kajetan Kravos

14: Armenski galeb (*Larus armenicus*)
foto: Dejan Bordjan

15: Kaspijska čigra (*Sterna caspia*)
foto: Luka Božič

16: Črnogla čigra (*Sterna nilotica*)
foto: Luka Božič

17: Kričava čigra (*Sterna sandvicensis*)
foto: Kajetan Kravos

18: Mala čigra (*Sternula albifrons*)
foto: Jan van der Straaten / Saxifraga

19: Črnobeli pasat (*Ceryle rudis*)
foto: Milena Kumer

20: Izmirski gozdomec (*Halcyon smyrnensis*)
foto: Luka Božič

co v zahodni Palearktiki. Trenutno je njegova populacija ocenjena na 250 ptic, od leta 1924 pa ne vemo, kje vrsta pravzaprav gnezdi. Znana prezimovališča so v Ukrajini, Grčiji, Italiji in v Maroku, vendar se tudi tod ne pojavlja redno. Nazadnje je bil večkrat opazovan v Ukrajini avgusta 2004. Iz Slovenije je znano le eno opazovanje, ki pa je starejše od 50 let.

Sredozemski galeb (*Larus audouinii*) je paradna ptica Sredozemskega morja, saj gnezdi le tu, pozimi pa se del populacije raztepe po Atlantiku. Številčnejši je v zahodnem Sredozemlju. V zadnjih desetih letih se je populacija v delti reke Ebro v Španiji povzpela kar na 11000 parov, kar pomeni 95 % svetovne populacije. V vzhodnem Sredozemlju se to povečanje kaže na širjenju areala, saj je bila vrsta v zadnjih letih na novo odkrita na več krajih, tudi v Jadranu. Pri nas je bil opazovan pri Piranu pred okoli 100 leti, vendar ga lahko na naši Obali ponovno pričakujemo.

Črnoglav (*Larus melanocephalus*), zalivski (*L. genei*) in armenski galeb (*L. armenicus*) so na seznamu konvencije nove vrste. Pomemben del populacije črnoglavega galeba prezimuje ob sredozemskih obalah, zlasti v Španiji in Franciji, pri nas pa se denimo v večjem številu ob Obali pojavi poleti in jeseni na selitvi. Zalivski galeb gnezdi na sredozemskih mokriščih, nam najbližje v Italiji, a se pri nas kljub temu redko pojavlja. Armenski galeb, nekdanja podvrsta srebrnega galeba (*Larus argentatus*), danes velja za redkega prezimovalca vzhodnega Sredozemlja, sicer pa gnezdi ob gorskih jezerih Armenije in vzhodne Turčije.

Bengalska čigra (*Sterna bengalensis*) je v Sredozemlju zastopana z endemično podvrsto *S. b. emigrata*, ki gnezdi ob obalah Libije. Gnezdeča populacija ne presega 4000 parov, priložnostno pa vrsta gnezdi tudi drugod, nam najbližje v Italiji v Beneški laguni z 1-2 paroma. V zadnjem času so se bengalske čigre pričele nekoliko pogosteje pojavljati tudi v Sečoveljskih solinah.

Kaspijska (*Sterna caspia*) in črnogla čigra (*S. nilotica*) sta novinki na seznamu konvencije. Kaspijska čigra gnezdi pretežno ob obalah vzhodnega Sredozemlja, zlasti na jezerih, črnogla pa ima razsejane kolonije vzdolž celega Sredozemlja, zlasti po priobalnih slaniščih. Kaspijska čigra je sicer največja med čigrami, sicer pa se pri nas tako kot črnogla pojavlja zgolj občasno.

Kričava čigra (*Sterna sandvicensis*) gnezdi v Sredozemlju v manjšem številu ob rečnih deltah, na peščenih plažah ali solinah, zato jo urbanizacija obale zelo prizadane. V Italiji gnezdi le ob Jadranski obali, kjer se je njena populacija v letu 2004 povečala na 2000 parov. Upravičeno jo lahko kot gnezdilko pričakujemo tudi na naših obalnih mokriščih, sicer pa vrsta na slovenski Obali redno prezimuje ter se tod prehranjuje tudi v poletnem času.

Mala čigra (*Sternula albifrons*) je poleg beločlega deževnika edina izmed vrst na seznamu konvencije, ki gnezdi na slovenski Obali. Razširjena je vzdolž obal celotnega Sredozemlja, znane pa so tudi kolonije na prodiščih večjih rek na celini, ki pa so danes že velika redkost. Ogrožena jo zlasti zaradi prevelikega vznemirjanja na kolonijah in plenjenja gnezd. Pri nas je rečna populacija izumrla, medtem ko se je gnezdeča populacija v Sečoveljskih solinah v zadnjih letih okrepila na okoli 25 parov.

Črnobeli pasat (*Ceryle rudis*) in izmirski gozdomec (*Halcyon smyrnensis*) sta dve eksotični vrsti vodomcev, ki v Sredozemlju gnezdi le ob izlivih večjih rek v Turčiji. Za ohranitev obeh vrst v Sredozemlju so zato ukrepi varstva na turških gnezdiščih ključni. Sicer pa sta obe vrsti v subtropskih in tropskih deželah pogosti. Pri nas ni bila opažena še nobena.

In kaj pomeni vseh 25 predstavljenih vrst ptic za varstvo Sredozemlja? Barcelonska konvencija namreč predvideva izdelavo akcijskih načrtov ohranjanja za vse našete vrste v Sredozemlju. To pomeni, da bo treba v prihodnje določiti najpomembnejša gnezdišča, prezimovališča in prehranjevališča vrst, torej ključna območja za njihovo preživetje. Le-ta se bo iskalo tako znotraj Sredozemlja kot

14

16

15

17

18

tudi zunaj njega, saj mnoge sredozemske ptice prezimujejo ob atlantski obali Afrike. S programi varstva bo treba zagotoviti, da se na teh območjih razmere ne bodo poslabšale oziroma da se bodo še izboljšale. Tako bo zagotovljeno preživetje vrst, kar bo prispevek k dolgoročnem ohranjanju pestrega Sredozemskega morja. In Slovenija? Kot sredozemska država in sopolpisnica konvencije bo sodelovala pri oblikovanju načrtov in monitoringov ter seveda poskrbela, da se morebitna ključna območja v Sloveniji ohranijo.

LITERATURA:

UNEP MAP RAC/SPA (2003): Action Plan for the Conservation of bird species listed in Annex II of the Protocol concerning Specially Protected Areas (SPAs), and Biological Diversity in the Mediterranean. – RAC/SPA, Tunis.

Aransay N., ed. (2006): Proceedings of the first symposium on the mediterranean action plan for the conservation of marine and coastal birds. Vilanova i la Geltru (Spain), 17-19 November 2005. – RAC/SPA, Tunis.

Fotografije fundacije Saxifraga

Zbirka fundacije Saxifraga šteje več kot 150.000 naravoslovnih fotografij, ki jih za objavo v naravovarstveni publikaciji v primeru, da finančna sredstva niso na voljo, dobite brezplačno. S svojimi fotografijami pa se lahko pridružite skoraj 100 evropskim naravoslovnim fotografom, ki so z namenom, da bi pripomogli k varstvu narave, že prispevali svoje fotografije v zbirko Saxifraga. Več informacij na spletni strani www.saxifraga.nl.

19

20